

TÜRKİYE VE BULGARİSTAN EĞİTİM SİSTEMLERİNİN OKULLAŞMA AÇISINDAN KARŞILAŞTIRMALI İNCELEMESİ

Rüştü ILGAR* - Leman İNCEDERE**

ÖZET

Tarih içinde insanların çeşitli devletler, toplumlar, gelenekler ve dinler içinde yaşaması, onların farklı eğitim sistemleri geliştirmelerine neden olmuştur. Bu nedenle her iki ülkenin eğitim sistemlerinin tarih süreci, eğitim sistemlerin yapısal özellikleri, okullaşma sistemleri, eğitim finansmanı, personel ve kaynak tahsisi konuları irdelenerek incelenmiştir. Türkiye ve Bulgaristan'da eğitimin kalitesinin artırılmasında eğitime ayrılan bütçelerin ve eğitim yatırımlarının önemi büyüktür. Her iki ülke gelir düzeyi ve eğitim yeterlikleri açısından değerlendirildiğinde OECD ülkeleri ortalamasının altında kalmaktadır. Türkiye kamu harcamalarının % 3,8 'ini eğitime ayırırken Bulgaristan da bu durum % 9,6 düzeyindedir. Türkiye ve Bulgaristan'ın genel eğitim sistemleri karşılaştırıldığında ortaya çıkan benzerlik ve farklılıklar mevcuttur. Bu benzerlik ve farkların tespit edilmesi ve irdelenmesi olumlu yönlerin ön plana çıkarılmasında ve eğitim sistemlerinin özellikle okullaşma açısından geliştirilmesinde önemlidir. Dünyada sürekli artan küreselleşme eğilimi toplumları ve bu bağlamda eğitim sistemlerini de birbirine yakınlaştırmakta ve bazı açılardan daha ayrıntılı incelenmesini gerekli kılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim Sistemi, Eğitim, Karşılaştırmalı İnceleme, Okullaşma, Eğitim Finansmanı

ABSTRACT

Throughout the history, to live within a variety of states, communities, traditions and religions has caused people to develop distinct education systems. Therefore, the historical process of the Turkish and Bulgarian education systems, the structural characteristics of these education systems, enrollment systems, education finance, allocation of personnel and resources were scrutinized. The importance of the budgets allocated to education and the investments made into education to increase the quality of education in Turkey and Bulgaria is great. When the levels of income and education in both countries are evaluated in terms of efficiency, they remain below the OECD countries averages. While 3.8 % of the public expenditures are allocated to education by Turkey, this rate is 9.6 % in Bulgaria. There are similarities and differences when the general education systems of Turkey and

* Doç., Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, ilgar@mail.com

** Doktora Öğrencisi, Ege Üniversitesi, lemaninedere@hotmail.com

Bulgaria are compared. To determine and scrutinize these similarities and differences is highly important in giving prominence to their positive aspects and in developing education systems especially in terms of enrollment. The constantly increasing tendency to globalization worldwide converges both communities and in this context, education systems and entails their more detailed examination from certain points.

Key Words: Education System, Education, Comparative Study, Enrollment, Education Funding

Türk Milli Eğitim Sistemi modernleşme sürecine, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde ıslahat ve yenilik hareketleriyle başlamıştır. Ancak bu yeniliklere rağmen eğitim sistemi ulusal bir karakter kazanamamıştır. (Sekin 1999). Cumhuriyetin ilanıyla birlikte Türk Eğitim Sisteminde çağdaşlaşma yolunda önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmelerin ilk basamağı 3 Mart 1924 yılında çıkarılan 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat Yasasıdır. Bu yasa ile tüm okullar Eğitim Bakanlığına bağlanmış ve medreseler kaldırılmıştır. Cumhuriyet ilkelerine dayalı laik eğitim sistemi, 22 Mart 1926 tarihinde kurulmuştur. Böylece yeni düzenlemelerin yanı sıra, sistemin bugünkü eğitim kademeleri belirlenerek eğitim bakanlığının bünyesine alınmış eğitimde ikilik ve ayrılık hareketleri ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır (Fer 2005). Cumhuriyet Döneminde eğitim modernleşmenin ve kalkınmanın önemli bir aracı olarak görülmüştür.

Türk Milli Eğitim Sisteminde son dönemlerde meydana gelen en önemli yeniliklerden birisi ülke genelinde 18 Ağustos 1997 tarihinde uygulamaya konan sekiz yıllık kesintisiz eğitim sistemidir (Şahin 2001). Ülkemizde uzun süre uygulanan bu sistem, 6287 Nolu İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanununun 12 Nisan 2012'de resmi gazetede yayınlaması ile yürürlükten kaldırılmıştır. 2012-2013 eğitim öğretim döneminde uygulanmaya başlanan yeni düzenleme ile zorunlu eğitim 12 yıla çıkarılmış, eğitim süreçleri ilk, orta ve lise olmak üzere 4+4+4 yıl şeklinde düzenlenmiştir (TC Resmi Gazete 2012).

Bulgaristan Milli Eğitim Sisteminin kuruluşu ise IX. yüzyıl ortalarına kadar dayanmaktadır. Bu dönemde eğitim sistemi kilisenin etkisi altında şekillenmiştir (Grant 1970). Uzun yıllar Osmanlı devletinin egemenliği altında kalan Bulgaristan'da sosyal, siyasi ve eğitim alanında Osmanlı etkisi hakim olmuştur. Bulgaristan 1878 yılında Osmanlı egemenliğinden çıkarak bağımsızlığını kazanmıştır. Bu dönemde Bulgaristan Krallığı tarafından geçici bir eğitim yasası düzenlenmiştir. Bu yasa ile eğitim sisteminde demokrasi ve bölgesel yönetim benimsenmiştir. Eğitime laik bir anlayış getirilmiş ve üç yıllık ilköğretim okulları zorunlu eğitim kapsamında düzenlenmiştir. Bu değişiklikten sadece iki yıl sonra 1880 yılında Ulusal Eğitim Yasasının yapısı değiştirilmiştir ve okul sistemi dört yıllık ilköğretim, beş yıllık ortaöğretim ve dört yıllık lise şeklinde düzenlenmiştir. 1981 yılında Kamu Eğitim Yasası ile Eğitim Bakanlığına eğitimi merkezileştirme yetkisi verilmesi, zorunlu eğitim süresinin 6 yıla çıkarılması ve eğitimin ilk seviyesi

olarak 3-7 yaş arası çocuklar için anaokullarının kurulması gibi çok önemli değişiklikler yapılmıştır. Eğitim alanında ikinci önemli adım ise 1909 yılında çıkarılan Ulusal Eğitim Yasası ile atılmıştır. Bu yasayla Avrupa'nın eğitim seviyesine ulaşılması hedeflenmiş ve eğitimde merkezi yönetim sistemi güçlendirilmiştir. Eğitim sistemi dört yıl ilköğretim, üç yıl ortaöğretim ve beş yıl lise olarak tekrar düzenlenmiştir. Bu sistem 35 yıl boyunca aynı kalmış, bu dönemde çok sayıda iki yıllık öğretmen kolejleri açılmıştır (Hömer vd. 2007).

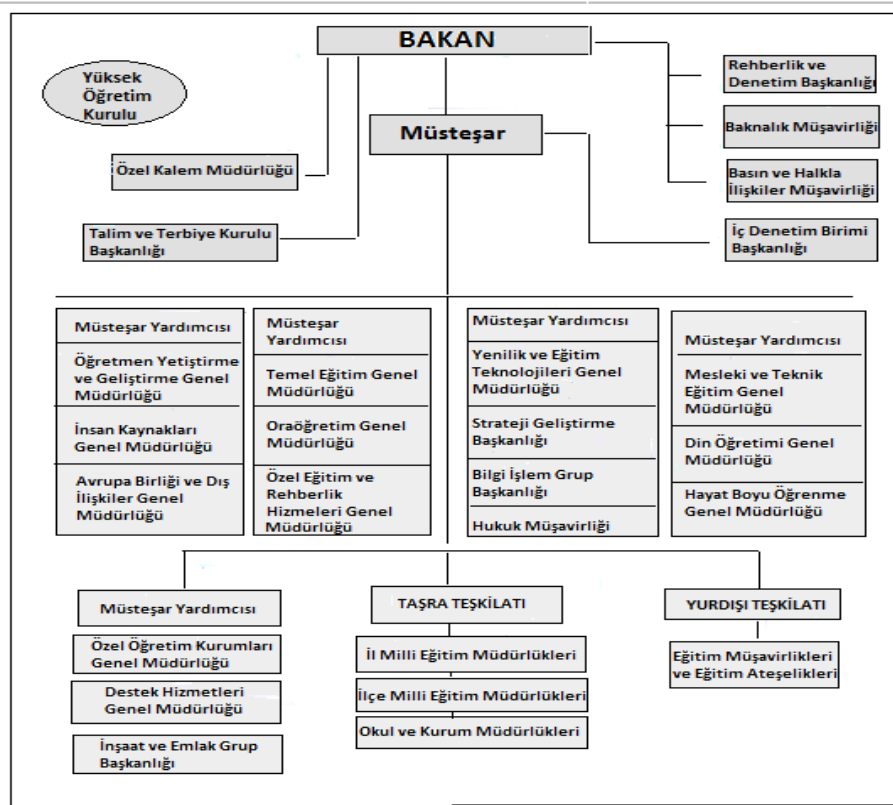
1944 yılında Bulgaristan Eğitim Sistemi komünist rejimin etkisi altına girmeye başlamıştır. Okulların hedefleri ve fonksiyonları bu ideolojiye göre şekillendirilmiştir. Özellikle ilköğretim müfredatında önemli değişiklikler yapılmıştır (Glenn 1995). Komünist rejim döneminde Bulgaristan'da eğitim sistemi 7 kademeye ayrılmıştır. Bunlar: okul öncesi eğitim, genel eğitim, pedagoji okulları, meslek okulları, profesyonel ortaokullar (teknik kolej, meslek okulları), birleşik politeknik ortaöğretim okulları ve yüksek eğitim enstitüleridir (Georgeoff 1977). 1944-1989 dönemindeki eğitim, büyük ölçüde merkezileşmiş ve komünist ideoloji ile şekillenmiştir. Bu dönem içerisindeki eğitimin işleyişi ve yönetimi, dönemin iktidar partisi Komünist Parti tarafından çıkarılan kararnameler, mahkeme kararları, Eğitimi Kalkındırma Tezi (1980) gibi belgeler temel alınarak yürütülmüştür. Bu dönemde kabul edilen tek kanun, 1959 yılında çıkarılan politeknik eğitim ve eğitim ile üretim süreçlerini birleştirme ihtiyacını vurgulayan Okul ve Hayat Arasındaki Yakın İlişki Kanunudur (Popov 2006).

Bulgaristan'da sosyal, siyasi ve eğitim alanında en önemli gelişmelerden birisi 1991 yılında Bulgaristan yeni anayasasının 56 sayılı resmi gazete de yayınlanarak yürürlüğe girmesidir. Bu yasayla toplumun ve eğitim sisteminin demokratik ilkelerle işlemesi, okullarda özerkliğin artırılması ve eğitim sisteminin yönetiminde merkezi otoritenin dağıtılması amaçlanmıştır. Herkes için eğitim hakkının ve daha iyi eğitim şartlarının garantisi verilmiştir (Madde 4). İnsanların eğitim hakkı üzerinde ulus, sınıf, etnik ve sosyal köken, inanç ve sosyal statü ayrımı yapılmayacağını vurgulamıştır. 1991 Anayasası hem geleneksel hem de modern yapıdadır. Eğitim sisteminin temel sorunlarına çözümler üretmeyi amaçlar (BG Resmi Gazete 1991). 1991 eğitim döneminde yeni çıkan kanunla eğitim sistemi ilköğretim (4 yıl), temel eğitim (4 yıl) ve ortaöğretim (3-5 yıl) olmak üzere üç kademeye ayrılmıştır (Assenova vd. 1996).

Türkiye ve Bulgaristan Milli Eğitim Sistemlerinin Yapısal Özellikleri ve Milli Eğitim Bakanlıkları

Eğitim sistemlerinin oluşmasında tarihsel, ekonomik, geleneksel, siyasi faktörler etkili olmaktadır. Her ülkenin kendine özgü bir milli eğitim sistemi mevcuttur. Türk Eğitim Sistemi, Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu artırmayı; milli birlik ve bütünlük içerisinde iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı hedeflemektedir (Töremen 2011). Bu hedefler doğrultusunda Milli Eğitim Bakanlığı örgüt yapısı oluşturulmuştur.

Şekil 1. Türk Milli Eğitim Bakanlığı Örgütsel Şeması

Kaynak: <http://www.meb.gov.tr/meb/teskilat.html> (06.12.2013)

Şekil 1’de görüldüğü gibi Milli Eğitim Bakanlığı Teşkilatı; merkez örgütü, taşra örgütü, yurtdışı örgütü ve bağlı kuruluşlar olmak üzere dört kısma ayrılmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı 81 il ve 70’i büyükşehir merkez ilçesi olmak üzere 924 ilçede örgütlenmiştir. (Balcı 2007).

Bulgaristan’da ise özellikle Avrupa Birliğine üyeliği sürecinde politika, ekonomi ve eğitim alanında radikal yenilikler yaşanmıştır. Bu yapılanma süreci milli eğitim bakanlığına da yansımıştır ve Bulgaristan Eğitim Sistemi birçok yönden batılı ülkelere entegre edilmeye çalışılmıştır (Psifidou 2007). Eğitim sistemini daha bağımsız bir hale getirmek ve okul ağlarını en iyi şekilde kullanmak için okul müfredatında önemli değişiklikler yapılmıştır. Yeni ulusal program 1999 yılında milli eğitim standartları ile birlikte kabul edilmiştir (MES 1991). Bulgaristan’da son dönemlerde milli eğitim sistemini şekillendiren temel mevzuat ve strateji dokümanları şunlardır (Ministry of Education and Science 2008):

- **1991 yılında yayınlanan Kamu Eğitim Yasası:** Demokratik özellikler ve geleneksel yapının özelliklerini taşır. Avrupa trendleri ve Bulgaristan yasalarının etkisi altında şekillenmiştir. İdari yapının tanımı yapılmış, eğitim

alanında ulusal hükümet organlarının fonksiyonları ve eğitim kademelerinde öğretim şekli belirlenmiştir

• *1999 yılında yayınlanan Eğitim Seviyeleri ve Genel Eğitim Müfredat Yasası*: Zorunlu eğitim kapsamında zorunlu seçmeli ve serbest seçmeli dersler tanımlanmış, müfredat ve genel eğitim sistemi ile ilgili açıklamalara yer verilmiştir

• *1999 yılında yayımlanan Mesleki Eğitim ve Öğretim Yasası*: Meslek eğitimi ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır. Mesleki eğitimin hedefleri, ilkeleri, aşamaları, organizasyonu ve yönetimi bu yasayla belirlenmiştir

• *1995 yılında yayınlanan Yüksek Eğitim Yasası*: Bu yasa ile Bulgaristan Cumhuriyeti'ndeki yüksek eğitim kurumlarının organizasyonu, fonksiyonu, yönetimi ve finansmanı ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır

• *2006 yılında yayınlanan Ulusal Eğitim Yasası*: Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan okulların ve okul öncesi eğitimin geliştirilmesi için ulusal program 1 Haziran 2006 yılında meclis tarafından kabul edilmiştir. Bu program öğrenci merkezli yaklaşımı temel almıştır. Eğitimde eşitlik, yüksek kalite ve eğitimin etkinlik merkezli olmasını savunmaktadır.

Yukarda saydığımız yeni eğitim düzenlemeleri ile Bulgaristan'da komünist rejim döneminde ağırlıklı olarak mesleki eğitime verilen önem yerini herkes için genel eğitim ve yaşam konseptinin geliştirilmesi çalışmalarına bırakmıştır. Bulgaristan'daki yeni demokratik rejimi desteklemek için eğitim müfredatlarına ve kitaplara Avrupa vatandaşlığı, hoşgörü, barış içinde yaşam, insan hakları gibi yeni değerler ve ilkeler yerleştirilmiştir (Psifidou 2009). Bulgaristan Milli Eğitim Sisteminin yapısına baktığımızda ise Bulgaristan Eğitim Sisteminin yönetiminin Bakanlar Konseyi tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir. Kamu eğitim sisteminin yönetim organları Milli Eğitim Bakanlığı (MES), bölgesel eğitim müfettişlikleri ve eğitim sisteminin değerlendirme kurulu, okullar ve hizmet birimleri, belediyeler, maliye bakanlığı, yüksek öğretim okullarıdır (UNESCO 2008).

Eğitim yönetiminin temel özellikleri, her geçen gün artan demokratikleşmesi ve merkezden uzaklaştırılması ile eğitim kuruluşlarına verilen otonominin genişletilmesidir. Milli Eğitim Bakanlığı (MES), Bakanlar Konseyi'nin eğitim yönetimi için en önemli organıdır. MES, eğitim alanında devletin politikasını belirlemekte ve uygulamakta; uzun vadeli programlar ve işlevsel planlar yoluyla eğitimin kalkınmasını sürdüren faaliyetleri yaratmakta ve planlamakta; yönetim birimlerinin ve eğitim kuruluşlarının çalışmalarını organize ve koordine etmekte; ülkedeki her çeşit ve bütün seviyedeki okulların faaliyetlerini gözlemekte; okul dokümantasyonlarını ve okul yerlerini onaylamakta; yeniliklerin uygulandığının ve ders kitaplarının, ders programlarının ve öğretim kadrosunun sağlandığının güvencesini vermekte ve eğitim alanında uluslararası faaliyetleri yürütmektedir. (Eurydice 2010). Bulgaristan'da temel eğitim sistemi içinde sorumlulukların dağılımı Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Bulgaristan'da Temel Eğitim Sistemi İçinde Sorumlulukların Dağılımı

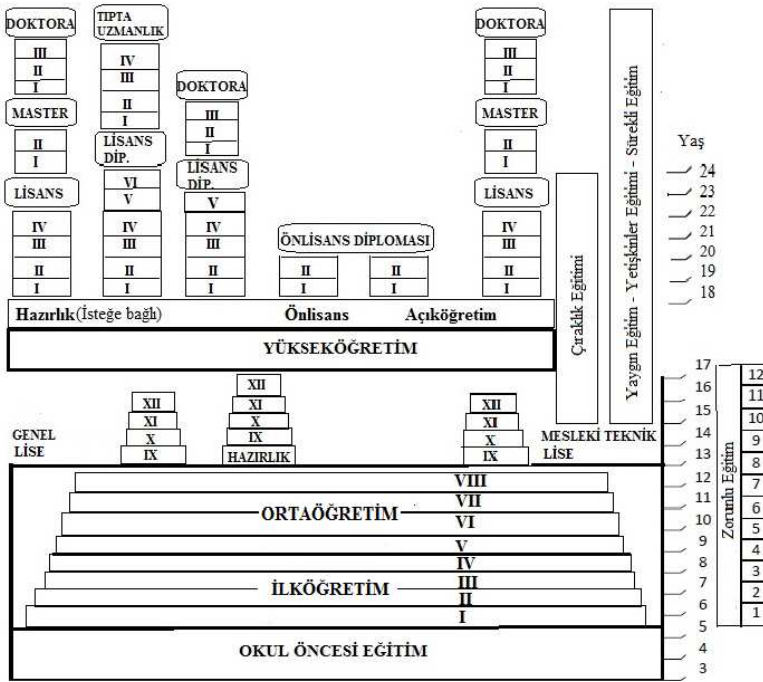
Kurumlar	Sorumlulukları	Sınırlılıkları
Eğitim ve Bilim Bakanlığı (MES)	Eğitimin geliştirilmesinde uzun vadeli gelişim stratejileri, programlar ve projelerine bağlı olarak ulusal eğitim politikasını uygular	MES okulların kendi yönetim organlarının kendi yönetsel bağımsızlıkları yerine ulusal eğitim politikalarına odaklanmıştır.
Maliye Bakanlığı	Eğitim bütçesinin çerçevesini ve bütçeden eğitim için ayrılan payı belirler (MES ve Ulusal Belediyeler Birliğine de danışarak)	Eğitim harcamalarının standartları ile giderler arasında düzgün bağlantı kurulması zordur.
Belediyeler	Belediyelerde eğitime ayrılmış organlar, devlet yapısının bir parçasıdır ve belediyelerin eğitim politikası uygulamalarına katılmaktadırlar. Bu organlar, 16 yaşına kadar çocukların zorunlu eğitiminden, sorumludurlar	Yönetim organları ve uygulama organları arasındaki bağlantıyı keserler.
Eğitim Kalitesinin Değerlendirilmesi ve Kontrol Merkezi (CKOKO)	Eğitim çıktılarının organizasyonu ve yönetimini düzenlerler. Bu organlarını geliştiren standartlar çerçevesinde dış değerlendirme yaparlar.	Her eğitim kademesi için zorluk düzeyleri farklı testler oluşturulmalıdır ve bunlar her yıl değiştirilmelidir. Bazı testlerin dış değerlendirme güvenilirliği yetersizdir.
Bölgesel Eğitim Teftişi	Öğretmenlerin mesleki yeterliliklerini kontrol eder. Okul müdürlerinin seçim ve tayini denetler. Okullar, öğrenciler idari işler ve finansman uygulamalarının yasalara ve kurlara uygun yapıp yapılmadığını denetlerler.	Resmi program ve uygulamadaki farklılıklar nedeniyle denetleme aşmasında zorluklar yaşanmaktadır.
Okul Müdürü	Okula tahsis edilen tüm fonların yönetimi, anlaşmalı çalışan öğretmenlerin ücretleri ile iş gücünün belirlenmesi, bir sonraki yıl kamu personeli dışında çalışacak olan personel için fon ayrılması, okul içinde öğrencilerin niteliksel ve niceliksel özellikleriyle ilgilenilmesi.	Bütçe kararları konusunda öğretmen ve sendikalardan çok veliler ve okul topluluklarından etkilenmesi
Okul Konseyleri	Bağışlar ve çeşitli destekler	Okul konseyi kararlarının resmi bir dayanağı ve yaptırımı yoktur

Kaynak: World Bank 2010

Bulgaristan'da eğitim sistemi yönetiminde, bölgesel eğitim yapılarına bireysel bir karakter kazandıran yeni bir yönetim modeli geliştirilmiştir. Bu süreç temel olarak birimlerin yönetsel işlevlerinin, özelliklerine ve hazır bulunmuşluklarına uygun olacak şekilde sistem içerisinde yeniden dağıtılması ile ilişkilidir. Okulun yerel yönetimler, belediyeye ait olan ve olmayan organizasyonlar ile iş birliği ve ortaklığı da genişleme sürecinin içinde yer almaktadır. Bulgaristan'ın Eğitim Bakanlığı tarafından sözü geçen alan sınırları için belirlenmiş eğitim politikalarının tamamından sorumlu olan 28 tane bölgesel eğitim teftiş kurulu bulunmaktadır. Belediyelerde eğitime ayrılmış organlar, devlet alan yapısının bir parçasıdır ve belediyelerin eğitim politikası uygulamalarına katılmaktadırlar. Bu organlar, 16 yaşına kadar olan çocukların zorunlu eğitiminden, okul öncesi eğitiminden, okul dışı faaliyetlerinden, sağlık hizmetlerinden, finansmandan, araç-gereç temininden, binalardan, okul yemeklerinden, barınmalarından, sosyal ve spor tesislerinden, çocukların ulaşımından, öğrenciler ve öğretmenlerden, burslardan sorumludurlar ve son yıllarda oldukça yaygın hale gelmişlerdir. Okul kamu organları aynı zamanda veli konseyi, öğrenci konseyi, sınıf konseyi gibi konseyleri de içerebilmektedir. Okul kamu organlarının öğrencilerin yaşı, sınıfları, program dışı aktiviteleri ve okulun yönetsel işlevini dikkate alarak, okulun faaliyetlerini düzenleme hakkı da vardır (Eurydice 2010).

Okullaşma Sistemi ve Özellikleri

Şekil 2. Türk Milli Eğitim Sistemi

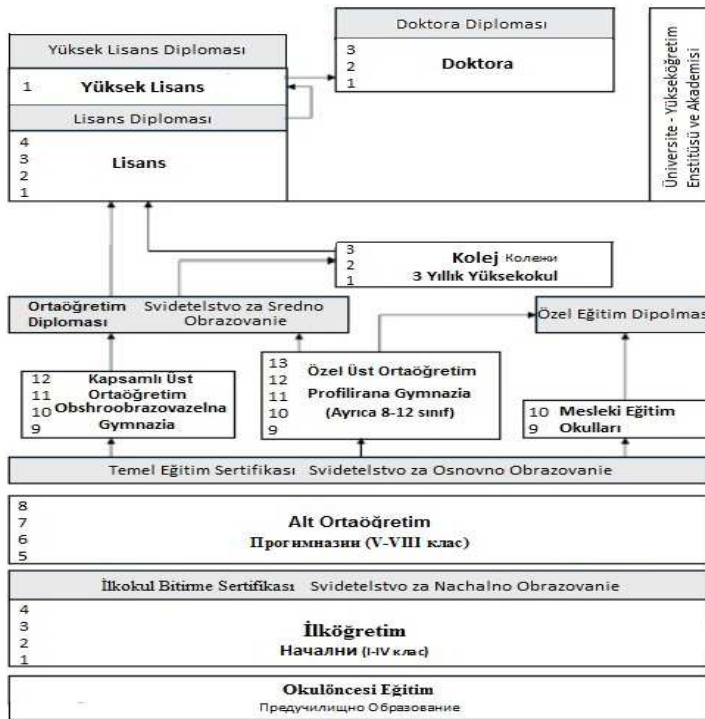

Kaynak: <http://munster.meb.gov.tr/mesistemi.htm> (18.02.2013)

Ülkelerin bilgi toplumunu oluşturma sürecine girmesiyle birlikte, meydana gelen hızlı bilimsel ve teknolojik gelişmeler, okul örgütlerinin yapı ve davranışlarında önemli değişimlere yol açmıştır. (Dilaver vd. 2011.). Ülkemizde son düzenlemelerle zorunlu eğitim 12 yıla çıkarılmış eğitim süreçleri Şekil 2’de görüldüğü gibi ilk, orta ve lise olmak üzere 4+4+4 şeklinde düzenlenmiştir (T.C. Resmi Gazete 2012). Bu yasayla, okula başlama yaşı 72 aydan 60 aya indirilmiştir.

Bulgaristan’da eğitim 6-7 yaş ile 16 yaş arasında zorunludur. Temel eğitim (Основни Образование) sistemi 1. sınıf ile 8 sınıf arasındaki dönemi kapsar. Temel eğitim iki aşamaya ayrılır: ilk aşama (natchalen etap) 1. sınıftan 4. sınıfa kadar, ikinci aşama (progimnazianlen etap) 5. sınıftan 8. sınıfa kadardır. Temel eğitim devlet okulları, belediye okulları ve özel okullar tarafından verilmektedir ve özel okullar dışında ücretsizdir. İlkokul kademesinin başarıyla tamamlanmasının ardından öğrencilere ilkökul bitirme sertifikası (удостоверение за завършен IV клас) verilmektedir. İlköğretimin ikinci aşamasının sonunda öğrencilerin belirli altyapı becerilerini kazanmış olması beklenir. 8. sınıfın başarıyla tamamlanmasının ardından öğrenciler temel eğitim sertifikası (Свидетелство за завършено основно образование) almaya hak kazanmaktadır.. Genel ortaöğretim (sredno obchto obrozovanie) 9. sınıftan 12 (13) sınıfta kadarki eğitimi kapsar (Schneider 2008).

Şekil 3. Bulgaristan Eğitim Sistemi Şeması

Kaynak: Karabunarlieva 2008

Bulgaristan'da kamu eğitimi yasalarına göre eğitim sistemi şu basamaklardan oluşmaktadır (OCED 2004):

- 1 Okul Öncesi Eğitim - Предучилищно Образование
 - 2 İlköğretim - Начални (I-IV клас)
 - 3 Ortaöğretim Alt Kademe - Прогимназии (V-VIII клас)
 - 4 Temel Eğitim - Основни (I-VIII клас)
 - 5 Ortaöğretim Üst Kademe - Средно Образование (IX-XII или VIII-XII клас)
 - 6 Özel Okullar - Частни Образование (VIII-XII клас)
 - 7 Genel Eğitim - Средни Общо-Образователни (I-XII клас)
 - 8 Meslek Okulları - Професионално (VII-IX, XIII клас)
 - 9 Sanat Okulları - Училища по Изкуствата
 - 10 Kolejler – Колежи
 - 11 Yüksekokul ve Üniversiteler - Висше Образование-Университети
- Испециализирани Висши Училища

Bir ülkede okul çağındaki çocukların okula gitme oranı okullaşma oranını göstermektedir. Okullaşma oranları ülkenin eğitim düzeyini ve ileride erişebileceği eğitim düzeylerini göstermesi açısından önemlidir. Türkiye ve Bulgaristan'da eğitim kademelerine göre okullaşma oranları Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2. Türkiye ve Bulgaristan'da 2011-2014 Yılları Arasında Eğitim Kademelerine Göre Okullaşma Oranları

	2011-2012	2012-2013	2013-2014
Türkiye			
Okul Öncesi	% 65,69	% 55,35	% 43,49
İlköğretim	% 98,67	% 89,86	% 99,57
Ortaöğretim	% 67,37	% 70,06	% 76,65
Yükseköğretim	% 35,51	% 38,50	-
Bulgaristan			
Okul Öncesi	% 81,5	% 82,1	% 83,6
İlköğretim (I-IV Sınıf)	% 95,8	% 95,3	% 95,5
Ortaöğretim Alt Kademe (V-VIII Sınıf)	% 81,8	% 81,0	% 79,7
Ortaöğretim Üst Kademe (IX-XIII Sınıf)	% 81,3	% 82,1	% 83,0
Yükseköğretim (19-23 yaş)	% 42,6	% 43,3	% 43,7

Tablo 2'yi incelediğimizde görüldüğü gibi okul öncesi eğitim, ortaöğretim ve yükseköğretim kademelerinde okullaşma oranları Bulgaristan'da Türkiye'ye oranla daha yüksektir. Ancak 2011-12 ve 2013-14 eğitim öğretim dönemlerinde ilköğretim kademesinde ülkemizde yapılan önemli girişimler sayesinde okullaşma oranı Türkiye'de Bulgaristan'a göre daha yüksek olmuştur. Ayrıca ülkemizde zorunlu eğitim süresinin 12 yıla çıkarılması kap-

samında okula başlama yaşının 72 aydan 60 aya düşürülmesinin okulöncesi eğitimde okullaşma oranına etkisi açıkça görülmektedir. Okulöncesi eğitimde 2011-12 döneminde % 65,69 olan okulöncesi okullaşma oranları 2013-14 eğitim öğretim döneminde % 43,49'a gerilemiştir.

Okulöncesi Eğitim

Okulöncesi eğitim kademesi Türkiye ve Bulgaristan'da zorunlu eğitim kapsamında değildir. Ülkemizde okulöncesi eğitim kurumları, bağımsız anaokulları olarak kurulabileceği gibi, gerekli görülen yerlerde ilköğretim okuluna bağlı anasınıfları halinde veya ilgili diğer öğretim kurumlarına bağlı olarak da açılabilir. (Balci 2007).

Bulgaristan'da okulöncesi eğitim 3-7 yaş arasındaki çocukların kavrayabilecekleri bilgileri, becerileri ve tutumları kapsar. Çocukların öz bakım ve eğitim alanında geliştirilmesiyle ilgili gerekli düzenlemeler eğitim müfredatının 10. Maddesinde belirtilmiştir (BG Resmi Gazete 2005). Türkiye ve Bulgaristan'da okulöncesi eğitim veren okul, öğrenci ve öğretmen sayıları Tablo 3'te gösterilmektedir.

Tablo 3. Türkiye ve Bulgaristan'da 2011-2014 Yılları Arasında Okulöncesi Eğitim Veren Okul, Öğrenci ve Öğretmen Sayıları

	Okul	Öğretmen	Toplam Öğrenci Sayısı	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı
Türkiye					
2011-2012	28 625	55 883	1.169 556	607 052	562 504
2012-2013	27 197	62 933	1 077 933	562 179	515 754
2013-2014	26 698	63 372	1 059 495	555 194	504 301
Bulgaristan					
2011-2012	2 112	19 729	227 971	117 804	110 167
2012-2013	2 070	20 015	235 015	121 253	113 762
2013-2014	2 051	20 269	240 622	123 974	116 675

Türkiye ve Bulgaristan'da Tablo 3'te görüldüğü gibi okulöncesi eğitimde benzerlikler ve farklılaşmalar mevcuttur. Her iki ülkede de 2011-2014 dönemleri arasında okul sayılarında azalma söz konusuysen, öğretmen sayılarında bunun aksine bir artış olduğu gözlenmektedir. Türkiye'de eğitim sisteminde yapılan değişikliklerle birlikte okulöncesi kademesinde öğrenci sayısında azalma yaşandığı bunun aksine Bulgaristan'da öğrenci sayısında her geçen yıl bir artışın söz konusu olduğu görülmektedir. Her iki ülkede de erkek öğrenci sayısı kadın öğrenci sayısından fazladır.

İlköğretim

Türkiye'de mecburi ilköğretim çağı 6-13 yaş grubundaki çocukları kapsar. İlköğretimin amacı; tüm öğrencilerin iyi birer vatandaş olabilmesi için, gerekli temel bilgi, beceri, davranış ve alışkanlık kazanmasını, milli ahlak anlayışına uygun olarak yetişmesini, ilgi, istidat ve kabiliyetleri yönünden hayata ve bir üst öğrenime hazırlanmasını sağlamaktır (MEB SGB 2013).

Bulgaristan'da ise ilköğretim 6-7 yaş ile 14 yaş arasında (I-IV, V-VIII sınıf modeli şeklinde) iki bölümde yürütülür. İlk bölüm, 6-7 yaşından 9-10 yaşına kadar dört yıl boyunca ilkokullarda gerçekleştirilir ve tamamlandığında 4. sınıfı bitirme belgesi verilir. İkinci bölüm, 9-10 yaşından 14 yaşına kadar ortaokullarda gerçekleştirilir ve sonunda ilköğretimi tamamlama belgesi verilir (NSİ 2011). Bulgaristan ve Türkiye'de 2011-2014 eğitim öğretim döneminde okul, öğrenci ve öğretmen sayıları Tablo 4'te gösterilmektedir.

Tablo 4. Türkiye ve Bulgaristan'da 2011-2014 Yılları Arasında İlköğretim Eğitimi Veren Okul, Öğrenci ve Öğretmen Sayıları

	Okul	Öğretmen	Öğrenci
Türkiye			
2011-2012	32 108	515 852	10 979 301
2012-2013	29 169	282 043	5 593 910
2013-2014	28 532	288 444	5 478 399
Bulgaristan			
2011-2012	1 520	14 290	608 802
2012-2013	1 489	14 224	604 773
2013-2014	1 478	14 448	606 277

Türkiye'de 2013-2014 eğitim öğretim döneminde ilköğretim kademesinde 28 532 okul mevcutken Bulgaristan'da bu sayı 1 478 dir. Her iki ülkede de 2011 yılından beri ilköğretim okullarının sayısının azalmasının yanı sıra öğretmen sayılarında da bir dalgalanma söz konusudur. Türkiye'de ilköğretim kademesinde öğrenci sayısında 2011-2012 döneminden sonra ilköğretim sisteminin yerine ilkokul sisteminin getirilmesi nedeniyle ciddi bir düşüş görülmektedir.

Ortaöğretim

Ortaöğretim, Ülkemizde genel ve mesleki-teknik olmak üzere iki grupta ele alınmaktadır. Ortaöğretim okulları en az 4 yıl sürelidir. Ortaöğretimin amaç ve görevleri, milli eğitimin amaç ve temel ilkelerine uygun olarak belirtilmiştir.

Bulgaristan'da ise Orta öğretim düzeyi, ilköğretimi tamamlama belgesi alınmasını takiben 4 veya 5 yıl devam etmektedir. Bu eğitimi veren kurumlar şunlardır (NSİ 2004):

- *Kapsamlı Ortaöğretim:* Tüm eğitim kademelerini kapsar (1-12 sınıf).
- *Yoğunlaştırılmış Dil Eğitimi Veren Orta Okullar (Dil Okulları):* Öğrenciler 7. sınıfı tamamladıktan sonra dil okullarına devam edebilmektedirler. Bu okullar 8. sınıftan 12. sınıfa kadar eğitim veren ortaöğretim kurumlarıdır.
- *Genel Ortaöğretim Okulları:* Öğrenciler 8. sınıfı tamamladıktan sonra bu okullara kaydolabilmektedir (sosyal bilimler, sayısal, beşeri bilimler, spor okulları, sanat okulları vs). Bu okullar 9. sınıftan 12. sınıfa kadar devam etmektedir.
- *Belirli Bir Alan Üzerine Odaklanmış Ortaöğretim:* Belirli bir alan üzerine odaklanmış ortaöğretim okulları, 1989 yılından sonra genel ve mesleki eğitim modelini belirli bir iş alanında uzmanlaşmış eğitim ile birleştirecek

daha esnek bir eğitime duyulan piyasa talebine karşılık olarak ortaya çıkmıştır. Bu sebeple, mevcut genel liseler ekonomi, işletme, İngilizce veya diğer Avrupa dilleri üzerine odaklanmış liselere dönüşmeye başlamışlardır. Ancak bu liseler, devlet tarafından tanınan genel ders programını takip etmek zorunda olduklarından, mezunlarının çoğunu üniversitelere yerleştirmeye devam eden teknik meslek liseleri ve kapsamlı liseler kadar etkili olamamışlardır (Slantcheva 2002).

Bulgaristan ve Türkiye’de 2011-2014 eğitim öğretim döneminde orta-öğretim kademesinde okul, öğrenci ve öğretmen sayıları Tablo 5’te gösterilmektedir.

Tablo 5. Türkiye ve Bulgaristan’da 2011-2014 Yılları Arasında Ortaöğretim Kademesinde Eğitimi Veren Okul, Öğrenci ve Öğretmen Sayıları

	Okul	Öğretmen	Öğrenci
Türkiye			
2011-2012	4 171	122 716	2 666 066
2012-2013	4 214	119 393	2 725 972
2013-2014	3 744	117 353	2 906 291
Bulgaristan			
2011-2012	1 514	31 955	358 453
2012-2013	1 487	30 848	352 811
2013-2014	1 476	30 645	349 112

Tablo 5’te de görüldüğü gibi Türkiye ve Bulgaristan’da ortaöğretim kademesinde 2011-2012 eğitim öğretim döneminden itibaren okul ve öğrenci sayılarında azalma söz konusudur. Her iki ülkenin ortaöğretim kademesindeki öğrenci sayılarını baz aldığımızda ise farklı bir durum ortaya çıkmaktadır. Türkiye’de okul ve öğretmen sayılarının aksine öğrenci sayıları her geçen yıl artmaktayken Bulgaristan’da okul ve öğretmen sayılarına paralel olarak öğrenci sayılarının da azalışı görülmektedir.

Ülkemizde mesleki ve teknik ortaöğretim okulları; sanayi, ticaret ve hizmet sektörlerinin ihtiyaç duyduğu nitelikli iş gücünü yetiştirmek, başarılı öğrencilerin yükseköğretim kurumlarına geçiş için gerekli ve yeterli eğitimi vermek amacıyla kurulmuştur. Bu okullar, çoğu endüstri meslek, ticaret meslek, kız meslek, imam hatip ve teknik liselerden oluşmak üzere yaklaşık 60 farklı türdedir (Şahin 2008). Meslek liselerin ülkenin ihtiyaç duyduğu nitelikli işgücünün sağlanması açısından önemli bir yeri vardır.

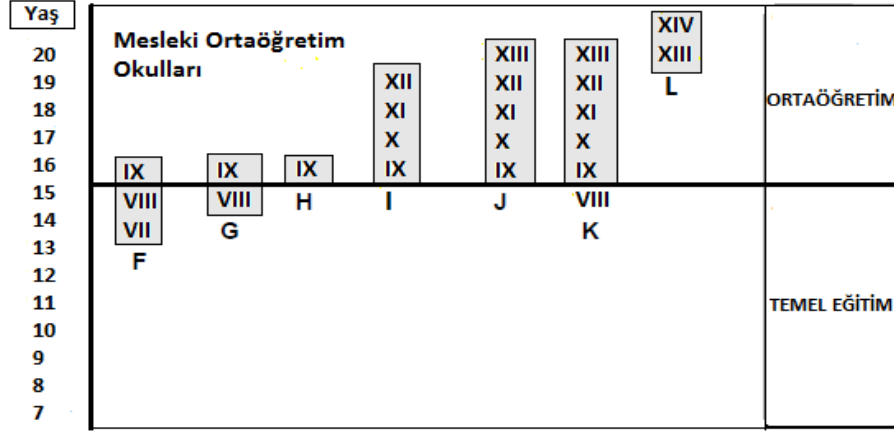
Bulgaristan’da ise mesleki eğitim sistemi bileşik bir sistemdir ve çeşitli türleri vardır. Mesleki eğitimin tipolojisi ve organizasyonu Şekil 4’de gösterildiği gibidir.

Bulgaristan’da mesleki eğitim Şekil 4 de görüldüğü gibi 3 kategoride 7 çeşit mesleki eğitim okulu ve koleji imkânı sunar. Bunlar (World Bank 2007):

- *Mesleki Eğitim Okulları:* Bu okullara 7. sınıfı tamamlamış öğrenciler (tür F) 8. sınıfı tamamlamış öğrenciler (tür G) ve 9. sınıfı tamamlamış öğrenciler (tür H) kaydolabilmektedir. Yani öğrenciler zorunlu eğitimi tamam-

lamadan önce bir mesleki okul seçebilmektedirler. Eğer öğrenciler içinde oldukları mesleki eğitim programını başarıyla tamamlayabilirlerse yarıvasıflı unvanı alırlar ve (1. derece yeterlilik). bu unvanla iş piyasası içinde rutin aktiviteleri ve tekrarlayan görevleri yapabilme yetisi kazanırlar.

Şekil 4. Bulgaristan'da Mesleki Eğitim Kademeleri

Kaynak: World Bank 2007

- **Mesleki Ortaöğretim Okulları:** Bu okullar öğrencilere seçtikleri meslekte ilerleme imkânı vermektedir. Genel eğitimde sunulana benzeyen bir akademik gelişim söz konusudur. Bu okulların bazıları (tür I, J, K) iş piyasasında ustalık unvanı alma hakkı kazandırır (2. derece ustalık). Diğerlerine ise (J, K) iş piyasası içinde diğer işçilerin denetimini sağlayan yeterlilikler verir (3. derece yeterlilik).

- **Meslek Koleji:** Bu kolejler Mesleki Eğitim ve Öğretim Yasasının 18. Maddesi ile kurulmuştur. Bu okullar yüksek meslek eğitimi olanağı sunmaktadır (tür L). Meslek koleji mezunu öğrencilere 4. derece yeterlilik verilmektedir.

Bulgaristan'da ve Türkiye'de mesleki eğitim kademesinde okul, öğretmen ve öğrenci sayıları Tablo 6 da gösterilmiştir.

Tablo 6. Türkiye ve Bulgaristan'da 2011-2014 Yılları Arasında Mesleki Eğitim Kademesinde Okul, Öğrenci ve Öğretmen Sayıları

	Okul	Öğretmen	Öğrenci
Türkiye			
2011-2012	5 501	113 093	2 666 066
2012-2013	6 204	135 502	2 725 975
2013-2014	7 211	161 288	2 906 291
Bulgaristan			
2011-2012	6 360	18 512	145 728
2012-2013	6 301	18 142	142 733
2013-2014	6 334	17 984	140 882

Türkiye ve Bulgaristan'da mesleki eğitim kapsamında okul, öğretmen ve öğrenci sayılarının 2011 ve 2014 yılları arasında farklı yönlerde değiştiği görülmektedir. Türkiye'de mesleki eğitim okul öğrenci ve öğretmen sayılarında sabit bir artışın olduğu Tablo 6 dan açık bir şekilde gözlenebilmektedir. Bunun aksine Bulgaristan'da ise 2011 yılından beri mesleki eğitim alanında okul, öğretmen ve öğrenci sayılarında bir azalma söz konusudur.

Yükseköğretim

Yükseköğretim, ortaöğretime dayalı, en az iki yıllık yükseköğretim veren kurumları kapsamaktadır. Yükseköğretimin amaç ve görevleri, Türk Milli Eğitimin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak belirlenmiştir (Sönmez 2007). Türkiye'de 53 devlet ve 26 vakıf olmak üzere toplam 79 üniversite bulunmakla birlikte bu üniversitelerde açık öğretim hariç toplam 1 377 837 öğrenci eğitim görmektedir. Bu öğrencilerden 130 433'ü lisansüstü eğitimi görürken 1 247 404'ü ise ön lisans ve lisan eğitimi almaktadır. Yükseköğretimimizde toplam 79 555 kişilik öğretim kadrosu eğitim ve öğretim faaliyetlerini yürütmektedir (Özey vd. 2013).

Bulgaristan'da ise yükseköğretim fakülte ve kolejlerde verilmektedir. Öğrenciler, 12 yıllık ilköğretim ve ortaöğretim eğitimden sonra uygun buldukları yükseköğretim fakültelerine giriş yapabilmektedirler. Yüksek öğretimde fakülte, mastır ve doktora olmak üzere üç eğitim seviyesi mevcuttur (Christidi 2009). Yüksekokullarda ve fakültelerde eğitim süresi 4 yıldır. 4 yıllık bu eğitimden sonra öğrenciler 1 yıl süren master programlarına katılabilmektedirler. Master eğitiminden sonra 3 yıl devam eden doktora eğitimi alınabilmektedir. Kolej eğitimi alan öğrencilere yüksek öğretim diploması verilmemektedir. Bunun yerine uzman unvanı verilir. Ancak isteyen öğrenciler kolej eğitimini tamamladıktan sonra fakültelerin 2. veya 3. sınıfından öğrenimlerine devam edebilmektedirler (Angelova vd. 2013). Bulgaristan'da 2013-2014 eğitim öğretim döneminde toplam 277 239 tane yüksek öğretim kurumu bulunmaktadır. Bunların 231 019 tanesi devlet yüksek öğretim kurumu, 46 220 tanesi ise özel yüksek öğretim okuldur. Yüksek öğretim kademesinde öğrenim görmekte olan öğrencilerin 126 564'i erkek, 150 675'i ise kadındır (NSİ 2014).

Eğitim Finansmanı

Eğitim sisteminin başlıca öğelerini öğrenciler, öğretmenler, eğitim programları, yöneticiler, eğitim uzmanları, eğitim teknolojisi, fiziki ve finansal kaynaklar oluşturmaktadır (Şişman 2007). Ülkemizde 2012 yılında merkezi yönetim bütçesinde eğitim harcamaları için öngörülen ödenek toplamı 53,1 milyar TL seviyesindedir. Diğer kamu kurumlarının eğitim ödenekleri de tahmini olarak eklendiğinde, bu tutar 55,1 milyar TL'ye çıkmaktadır. Sosyal harcamalar içinde diğer sektörlerden belirgin bir şekilde farklı olarak eğitim harcamalarının yaklaşık % 95'i doğrudan merkezi yönetim bütçesi tarafından yapılmaktadır. Kamu eğitim harcamalarının GSYİH'ye oranı 2000'lerin başında % 3,2 seviyesinde iken, özellikle 2006 yılından sonraki dönemde % 3,8 seviyesine çıkmıştır. Bu oran OECD ülkelerinde ise ortalama

ma % 5-5,5 arasında gerçekleşmiştir. Türkiye’de eğitim harcamaları son dönemde artmakla birlikte, seviye olarak OECD ülkeleri ortalamasının altında kalmaktadır. Öğrenci başına harcamalara baktığımızda Türkiye, OECD ülkeleri içinde eğitim düzeyleri itibarı ile öğrenci başına en düşük harcama seviyesine sahip ülke konumundadır. En son açıklanan 2008 yılı verilerine göre ilköğretimde öğrenci başına kamu sektörü harcaması OECD ortalamasında 6150 ABD doları iken, bu tutar Türkiye’de 1 450 ABD doları düzeyinde çıkmaktadır (TEPAV 2012).

2011 yılında, Bulgaristan’da bütçe yasası içinde eğitim harcamaları için ayrılan pay 1,3 milyar Euro olarak belirlenmiştir. Bu miktar, bütçe harcamalarının tamamının % 9,6’sını oluşturmaktadır. Bulgaristan’da eğitim ve okul öncesi eğitimi finanse etmek hususunda söz konusu yeni uygulamalar, 2012 yılında kabul edilen okul öncesi eğitim ve okul eğitimine ilişkin yeni yasada ayrıntılı bir şekilde tanımlanmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı (MES) ulusal programlar yoluyla, zorunlu okul yaşına gelmiş çocukları tespit edebilmeyi ve daha fazla çocuğu okulda tutabilmenin yanı sıra Bulgaristan’ın eğitim kalitesini arttırmayı hedefleyen özel önlem ve faaliyetleri finanse etmektedir. Ulusal programlar, her yıl Bakanlar Konseyi tarafından onaylanmaktadır. Finans modelinin ve uygulamasının incelenmesi ile eğitim kalitesinin ölçülmesi ve artırılması planlanmaktadır (National Reform Programme 2011). Bulgaristan hükümetinin temel önceliklerinden biri eğitim sektörünü geliştirmek ve güçlendirmektir. Bu amaçla 2004-2008 döneminde eğitim bütçesi artırılmaya çalışılmıştır. Bu periyot Tablo 7’de gösterilmektedir.

Tablo 7. Bulgaristan’da 2004-2008 Yılları Arasında Eğitim Bütçesi

	2004	2005	2006	2007	2008
<i>(Bulgaristan levası)</i>					
Toplam Eğitim Bütçesi	1 272 739	1 410 503	1 488 940	1 684 218	2 171 059
GSMH İçindeki Payı	% 3	% 3	% 3	% 3	% 3
Toplam Maaş Ödemeleri	587 853	607 412	669 067	731 424	934 930
Öğrenci Başına Harcama	1 692	1 960	2 143	2 529	3 402

Kaynak: World Bank 2010

Bulgaristan’da 2008 yılında 2004 yılına göre eğitim bütçesinden maaş tahsisinin payının azatlılığı görülmektedir. Sermaye yatırımları için mevcut fonların payında artışa gidilmiştir. Bunun yanı sıra mevcut finansmanın artması ve toplam öğretmen sayısının azalması sebebiyle öğretmen maaşları da artırılmıştır. Aynı zamanda kişi başına düşen öğrenci harcamaları da günden güne azalan öğrenci kayıtları ve eğitim bütçesinin artırılması sonucu önemli derecede yükselmiştir.

Eğitim Alanında Personel ve Kaynak Tahsisi

Ülkemizde günümüzde halen öğretmen sayılarında istenen düzeye ulaşamamıştır. 2010-2011 eğitim döneminde ilköğretim kademesinde öğretmen başına düşen öğrenci sayısı yaklaşık 21 iken OECD ortalaması 16'dır. Tablo 6'da da görüldüğü gibi ortaöğretimin genel ve mesleki teknik ortaöğretim alanlarında öğretmen başına düşen öğrenci sayısı ortalama 18 olarak belirlenmiştir. Öğretmen başına düşen öğrenci sayılarının 2007-2008 dönemine göre azalma eğiliminde olduğu görülmektedir. Bu durum olumlu bir gelişme olsa da yeterli düzeyde değildir.

Ülkemizde derslik başına düşen öğrenci sayıları, 2010-2011 eğitim döneminde ilköğretimde ve genel ortaöğretim okullarında 31, mesleki ortaöğretim okullarında ise 38'dir. İlköğretimde yapılan okullaşma çabalarının sonucu olarak 2007-2008 dönemine göre derslik başına düşen öğrenci sayısı 33'ten 31 düşmüştür. Derslik sayısı bakımından ülkemizde, Dünya Bankası kredileri, AB katkısı, yerel idareler ve özel sektörün katkılarıyla çarpıcı bir ilerleme sağlanmıştır. Ancak, ikili öğretimi kaldırmak ve 2014 yılında her sınıfta 30 öğrenci öngören hükümet hedefine ulaşmak için daha çok şey yapması gerekmektedir. Tahminlere göre bu hedeflere ulaşılabilmesi için ilköğretimde 55-60 bin, ortaöğretimde ise 75-80 bin yeni derslik gerekmektedir (Eğitim İzleme Raporu 2008).

Tablo 8. Türkiye'de Eğitim Seviyesine Göre Derslik ve Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayıları

	2007-2008	2008-2009	2009-2010	2010-2011
Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı				
İlköğretim	33	32	32	31
Ortaöğretim (Toplam)	29	31	33	34
Ortaöğretim (Genel)	28	29	31	31
Mesleki ve Teknik Ortaöğretim	29	33	36	38
Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı				
İlköğretim	24	23	22	21
Ortaöğretim (Toplam)	15	17	18	18
Ortaöğretim (Genel)	16	18	18	18
Mesleki ve Teknik Ortaöğretim	14	16	17	18

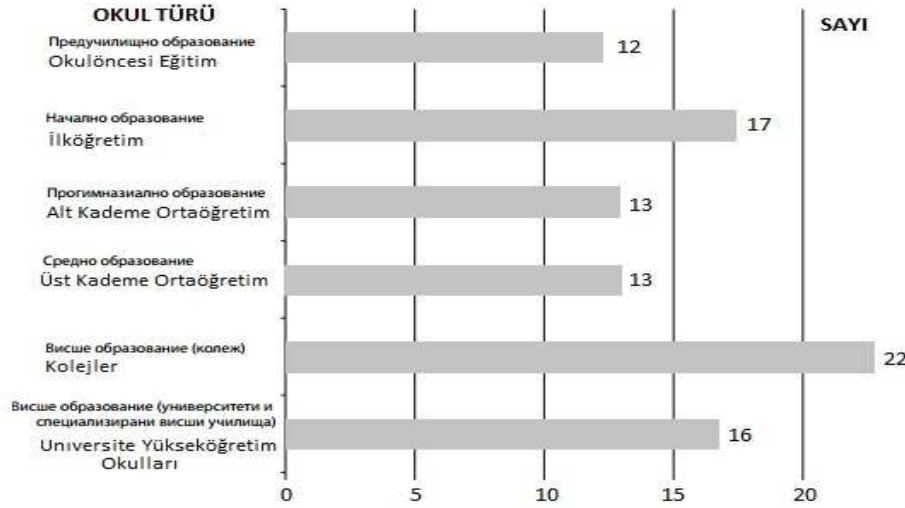
Kaynak: Özenç vd. 2012

Bulgaristan'da okullardaki şube sayısına göre personelin kaç kişiden oluşacağı Eğitim Bakanlığının 7 numaralı kanunnamesinde belirtilmiştir. Bu kanunname bir şubede, okul öncesi eğitim sınıflarında ve hizmet eden bölümlerde asgari ve azami sayıları belirler. Şubelerin gerçek sayıları ders yılının başında bir defa belirlenir (bütçe de buna göre ayarlanır) ve bu durum ders yılının sonuna kadar değişmeden kalır. Bulgaristan Ulusal İstatistik Enstitü-

sü verilerine göre (NSI) Bulgaristan'da 2011-2012 eğitim döneminde öğretmen başına düşen öğrenci sayısı Şekil 5'de gösterildiği gibidir.

Bulgaristan'da 2011-2012 eğitim döneminde okulöncesi kademesinde öğretmen başına düşen öğrenci sayısı yaklaşık olarak 12'dir. OCED ülkelerinde 16 olan ilköğretim kademesinde öğretmen başına düşen öğrenci oranları, Bulgaristan'da 17 olarak belirlenmiştir. Orta öğretim kademelerinde öğretmen başına yaklaşık olarak 13 öğrenci düşerken bu sayı kolejlerde 22, üniversite ve yükseköğretim okullarında ise 16'dır.

Şekil 5. Bulgaristan'da 2011-2012 Eğitim Döneminde Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı

Kaynak: NSI 2012

Türkiye ve Bulgaristan Genel Eğitim Sistemlerinin Karşılaştırılması

Türkiye ve Bulgaristan'ın eğitim sistemleri arasındaki farklar ve benzerlikler karşılaştırılmadan önce her iki ülke nüfusunun eğitim yapısının değerlendirilmesinde fayda vardır. Bulgaristan'da 7 yaş üstü eğitim alan nüfusun sayısı her geçen gün artmaktadır. 01 Şubat 2011 nüfus sayımı sonuçlarına göre nüfusun % 19 yüksek eğitim kademelerinden, % 43'ü üst kademe ortaöğretim okullarından, 13'ü ise ilköğretim veya ortaöğretimin alt kademelerinden mezun olmuştur. Çoğu eğitim kademesinde öğrenciler arasında cinsiyet farklılaşması fazla değildir. Ortaöğretim ve yükseköğretim veren okullarda öğrencilerin % 63'ü erkek % 62 ise kadınlardır. Bulgaristan'da kentsel ve kırsal alanlarda ise eğitim yapısı oldukça farklılaşmaktadır. Kentlerde nüfusun % 71 en az üst ortaöğretim kademesinden mezundur. Kırsal alanda ise bu oran % 40 olarak belirlenmiştir. Türkiye'de ise Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre (TUİK) 2008-2012 yılları arasında 15 yaş üstü nüfusun eğitim durumu yaklaşık 15 milyon ilkokul mezunu, 14 milyon ortaöğretim mezunu, 12 milyon lise ve dengi okullar mezunu, 5 milyon yüksek okul ve fakülte mezunu olarak açıklanmıştır (İncedere 2013).

Türkiye İstatistik Kurumu 2012 verilerine göre Türkiye’de okuma-yazma bilen erkek sayısı 32 628 320 kişi olup, oranı ise % 98,6’dır. Okuma-yazma bilen kadın nüfus 30 719 323 kişi iken oranı % 93,0 olarak belirlenmiştir. Bulgaristan’ da ise UNİCEF istatistik verilerine göre genç erkek nüfusun (15-24 yaş) okuma-yazma bilme oranı 2008-2012 tarihinde 98.1, genç kadın nüfusun okum-yazma bilme oranı ise 97.7 olarak belirlenmiştir (http://www.unicef.org/infobycountry/bulgaria_statistics.html). Ülkemizde erkek ve kadın nüfus arasındaki okur-yazarlık oranı Bulgaristan’da okuma-yazma bilmeyen erkek ve kadın nüfus arasındaki farktan daha fazladır. Türk Eğitim Sisteminde zorunlu eğitim süresi 12 yıla çıkartılmışken bu süre Bulgaristan’da 9 yıldır. Her iki ülkenin eğitime başlama, bitirme yaşları ve zorunlu eğitim süreleri Tablo 9’da gösterildiği gibidir.

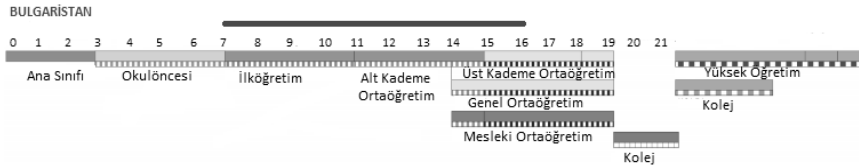
Tablo 9. Bulgaristan ve Türkiye’de Eğitim Yapısı

	Başlama Yaşı	Bitirme Yaşı	Kesintisiz Eğitim
Bulgaristan	7	16	9
Türkiye	5 yaş + 6 ay	17 yaş + 6 ay	12

Kaynak: İncedere 2013

Bulgaristan ve Türkiye’de eğitim sistemi merkezi bir yapıya sahiptir. Öğretim programları, ders içerikleri, kitaplar her iki ülkenin milli eğitim bakanlıkları tarafından belirlenmektedir. Bakanlıkların bu yetki ve sorumluklarını paylaşacak başka kurumların az sayıda olması eğitim sisteminde tutarsızlıklara sebep olmaktadır. Bulgaristan’da okul sistemi Şekil 6’da da görüldüğü gibi, genel olarak okul öncesi eğitim, ilköğretim, alt ortaöğretim, üst ortaöğretim, meslek okulları, kolejler ve yüksek öğretim kademelerine ayrılmaktadır.

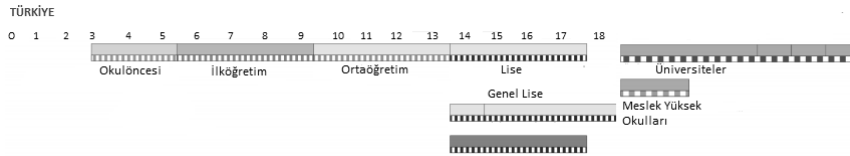
Şekil 6. Bulgaristan’da Genel Eğitim Yapısı

Kaynak: Eurydice 2013

Türkiye’de ise okul sistemi genel olarak okulöncesi, ilköğretim, ortaöğretim, liseler, meslek yüksek okulları ve üniversiteler şeklinde düzenlenmiştir. Türkiye’deki eğitim kademelerinin dağılımı Şekil 7 de gösterildiği gibidir.

Şekil 7. Türkiye’de Genel Eğitim Yapısı

Kaynak: Eurydice 2013

Bulgaristan'da okul öncesi okullaşma oranları 2005 verilerine göre 5 yaş için 77,8, 6 yaş için 86,3 ve 7 yaş için 88,5'tir (UNESCO 2006). Türkiye'de okul öncesi eğitim Bulgaristan'da olduğu gibi zorunlu değildir. Türkiye'de okulöncesi okullaşma oranları Milli Eğitim Bakanlığının 2012-2013 örgün eğitim istatistiklerine göre 4 yaş için bürüt 44,04, 5 yaş için ise 55,35'tir Türkiye'de ilköğretim kademesi 5 buçuk yaşındaki çocuklar için zorunludur. 2011-2012 verilerine göre ilköğretimde 10 692 329 öğrenci eğitim görmüştür. Bu dönemde ilköğretim okul sayısı 31 177, öğretmen sayısı ise 484 161'dir (MEB SGB 2013). Bulgaristan'da ise ilköğretim 6 veya 7 yaşındaki çocuklar için zorunludur. Bulgaristan Ulusal İstatistik Enstitüsü (NSI) verilerine göre 2011-2012 öğretim döneminde ilköğretim kademesinde 352 372 öğrenci öğrenim görmüştür ve 14 666 öğretmen görev yapmıştır (NSI 2011).

Ülkemizde Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre 2012-2013 eğitim döneminde ortaöğretim kademesinde 4 995 623 öğrenci eğitim görmüştür. 254 895 öğretmen görev yapmıştır ve 10 918 okulda eğitim verilmiştir (TÜİK 2013). Bulgaristan'da ise 2011-2012 verilerine göre ortaöğretim alt kademesinde 221 274 öğrenci, üst kademesinde 285 512 öğrenci öğrenim görmüştür. Aynı eğitim döneminde alt kademe 19 504 öğretmen görev yaparken üst kademe 25 339 öğretmen görev yapmıştır (NSI 2011).

Gerek Bulgaristan'da gerekse Türkiye'de ölçme değerlendirme kriterleri değerlendirildiğinde standart numaralı bir sistemin kullanılmakta olduğunu görmekteyiz. Türkiye'de en düşük not 1, en yüksek not ise 5 olarak belirlenmişken, Bulgaristan'da en düşük not, 2; en yüksek not, 6 olarak düzenlenmiştir.

Tablo 10. Türkiye ve Bulgaristan'da Not Sistemleri

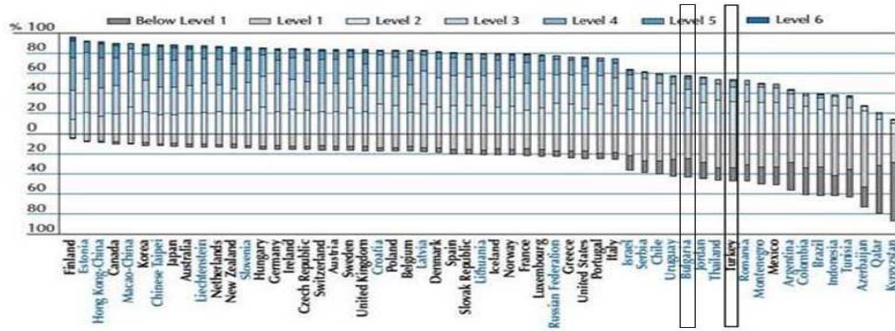
Notlar	Türkiye	Bulgaristan
1	Zayıf	-
2	Geçer	Başarısız (Slab)
3	Orta	Yeterli (Sreden)
4	İyi	İyi (Dobur)
5	Pekiyi	Çok İyi (Mnogo Dobur)
6	-	Mükemmel (Otlichen)

Kaynak: İncedere 2013

Bulgaristan da tamamlanan eğitim kademelerinden sonra öğrencilere başarı sertifikası verilmektedir. İlkokulu tamamlayan öğrenciler ilkokulu bitirme sertifikası (удостоверение за завършен IV клас), alt ortaöğretim kademesini tamamlayan öğrenciler temel eğitim sertifikası (Свидетелство за завършено основно образование), ortaöğretilimi tamamlayan öğrenciler ise ortaöğretim diploması (средно общообразование) almaktadır.

Türkiye ve Bulgaristan'da eğitimin kalitesinin artırılmasında eğitime ayrılan bütçelerin ve eğitim yatırımlarının önemi büyüktür. Türkiye'de 2012 yılında merkezi yönetim bütçesinde eğitim harcamaları için öngörülen ödenek toplamı 53,1 milyar TL olarak belirlenmiştir. Eğitim harcamalarının yaklaşık % 95'i doğrudan merkezi yönetim bütçesi tarafından yapılmaktadır. Kamu eğitim harcamalarının Gayri safi milli hasılaya oranı özellikle 2006 yılından sonraki dönemde % 3,8 seviyesine çıkmıştır. Bu oran OECD ülkelerinde ise ortalama % 5-5,5 arasında gerçekleşmiştir (TEPAV 2012). Türkiye'de eğitim harcamaları son dönemde artmakla birlikte, Şekil 11'de görüldüğü gibi seviye olarak OECD ülkeleri ortalamasının altında kalmaktadır.

Şekil 8. OECD Ülkeleri Arasında Her İki Ülkenin Gelir Düzeyi ve Eğitim Yeterlilikleri

Kaynak: Ilgar 2011

2011 yılında, Bulgaristan devletinin bütçe yasası içinde eğitim harcamaları için ayrılan pay 1,3 milyar Euro olarak belirlenmiştir. Bu miktar, bütçe harcamalarının tamamının % 9,6'sını oluşturmaktadır (National Reform Programme 2011). Bulgaristan'da eğitim harcamaları Şekil 11'de görüldüğü gibi OECD ülkeleri arasında Türkiye'den daha iyi konumda olsa da OECD ülkeleri ortalamasının altındadır.

SONUÇ

Konusunu Türkiye ve Bulgaristan eğitim sistemlerinin okullaşma açısından karşılaştırmalı incelemesinden alan bu çalışma; kapsamı itibariyle sadece her iki ülkenin okullaşma sistemleri ile sınırlandırılmamış, aynı zamanda eğitim sistemiyle bağlantılı olan tüm unsurların etkili olduğu gerçeğinden hareket ederek iki ülkenin genel eğitim tarihi, personel ve kaynak tahsisi ve eğitim harcamaları özellikleri de incelenmiş ve karşılaştırılmıştır. Bu konuda yapılmış benzer makaleler yanında diğer ülkeler için yapılmış karşılaştırmalı eğitim içerikli çalışmalar da dikkate alınarak benzer eksen ve içerikle bu makale hazırlanmıştır.

Türkiye ve Bulgaristan'da genel eğitim sistemlerinin okullaşma açısından incelenmesi sonucunda önemli farklılıklar ve benzerlikler bulunmuştur. Bunun yanı sıra her iki sistemin birbirine göre avantaj ve dezavantaj taşıyan yönleri de mevcuttur. Türkiye ve Bulgaristan'ın genel eğitim sistem-

leri karşılaştırıldığında ortaya çıkan en büyük benzerlik eğitim sisteminde yetki ve sorumluluğun bir merkezde toplanmış olmasıdır. Bu durum nedeniyle eğitimle ilgili hizmetlerin bürokratik karmaşa içerisinde gerçekleşmesi ve problemlerin çözüm aşamasında mekanizmanın yavaş işlemesi gibi sorunların gözlemlendiği müşterek bir dezavantaj görülmektedir. Bunun yanında bu iki ülke okul sistemleri farklılıklar da barındırmaktadır. Zorunlu eğitim süresi ve okula başlama yaşı öğrencilerin bilişsel ve sosyal becerilerinin geliştirilmesinde önemli bir unsurdur bu eksen doğrultusunda ülkemizde son düzenlemelerle zorunlu eğitim süresi 12 yıl, okula başlama yaşı 5 buçuk olarak belirlenmiştir. Bulgaristan'da ise zorunlu eğitim süresi ise 9 yıldır. Okula başlama yaşı Avrupa Birliği ülkeleri ile kıyaslandığında geç bir olan 7 yaştır. Bu nedenle son dönemlerde Bulgaristan'da okula başlama yaşını erken dönemlere çekmeyi planlayan çalışmalar yapılmaktadır.

Bulgaristan'daki okulların fiziki ortamı incelendiğinde Türkiye'ye göre üstün ve eksik yönleri dikkat çekmektedir. Bulgaristan'da sınıflarda bilgisayar, internet ve araç-gereçlere açısından öne çıkan eksikliklerin yanı sıra sınıf mevcudu açısından özellikle kentsel alanlarda birçok okulun uygun şartlara sahip olması gibi üstün yönleri de bulunmaktadır. Bulgaristan'da Sofya (Сòфия), Filibe (Пловдив) gibi kentsel alanlarda okulların sınıf mevcudu 19-25 kişi olduğu halde, bu rakam Türkiye'deki İstanbul, Ankara, İzmir gibi büyük şehirlerde 40-50 kişiye çıkabilmektedir. Türkiye'de ve Bulgaristan'da ders ortamı ve dersi daha etkili kılmak için kullanılması öncelik taşıyan araç-gereçler açısından birçok okulda eksiklikler mevcuttur. Bu konuda her iki ülkenin de gelişmiş ülkelerin standartlarına ulaşamadığı açıktır. OECD ülkelerinde 16 olan ilköğretim kademesinde öğretmen başına düşen öğrenci oranları, Türkiye'de Bulgaristan'a kıyasla daha fazladır. Kalabalık sınıflar ülkemizde eğitim-öğretimin yürütülmesinde ve istenilen kaliteye ulaşmasında bir sorun teşkil etmektedir. Bu durumun özellikle yoğun göç alan ve nüfusu fazla olan şehirlerde daha da ciddi boyutlarda olduğu görülmektedir. Bu sorunun çözülmesinde okullaşma oranlarının artırılması ve kırsal kesimlerin cazip hale getirilerek göçün azaltılması önemli bir gerekliliktir.

Dünya üzerinde çok az bulunan bir özellik her iki ülkeyi birbirine yaklaştırmaktadır. Bulgaristan nüfusunun 1/10 unun Türk olması, Türkiye sınırları içerisinde uzun yıllar Bulgaristan toprakları içinde yaşamış Türk vatandaşlarının olması, bu iki ülkenin gerek eğitim, gerekse kültürel açıdan kaynaşmasını sağlayan bir avantaj olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu avantaj gün geçtikçe küreselleşen dünyada iki ülke tarafından da eğitim sistemlerinin iyileştirilmesi açısından daha aktif bir şekilde kullanılmalıdır.

KAYNAKÇA

- ANGELOVA, Tatyana; DACHEVA, Gergana; VLAHOVA, Radka; TİSHEVA, Yovka (2013) Bulgarian Teacher Education Partnership Report, Sofia-University. <http://www.erisee.org/downloads/2013/2/b/TEP%20Report%20Bulgaria%20ENG.pdf> (04.03.2013).
- ASSENOVA, Petia; NİKOLOV, Rumen; STANCHEV, Ivan; KELOVA, Jorjeta (1996). "Teaching Informatics in The Bulgarian Schools", *Cross National Policies And Practices On Computers in Education Technology Based Education Series*, Vol: 1, 139-155.
- BALCI Ali (2007). *Karşılaştırmalı Eğitim Sistemleri*, Ankara: Pegem Yayınevi.
- BG Resmi Gazetesi, 1991, Sayı: 56.
- BG Resmi Gazetesi, 2005, Sayı: 70.
- CHRISTIDI, Rumiana Marinova (2009). Bulgaria's Higer Education System and Implementation of The Bologna Process, Proceeding of The Emuni Conference on Higer Education and Reserch Portoroz, Slovenia.
- DİLAVER, Hasan Hüseyin; CAN, Niyazi; SARITAŞ, Mustafa; HELVACI, Mehmet Akif; KESKİNKILIÇ Sultan Bilge; KESKİNKILIÇ Kadir; YÜCEL, FATMA Hümeysra (2011). *Türk Eğitim Sistemi ve Okul Yönetimi*, Ankara: Pegem Akademi.
- EĞİTİM İZLEME RAPORU (2008). Eğitim Reformu Girişimi, <http://erg.sabanciuniv.edu/sites/erg.sabanciuniv.edu/files/E%C4%B0R_2008_0.pdf> (06.09.2012).
- EURYDICE. 2010. Structures of Education, Vocational Training and Adult Education Systems in Europe. Cedefop and ETF. 2009/10 Edition, Bulgaria.
- EURYDICE (2013). The Structure of The European Education Systems 2012/13: Schematic Diagrams <http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/facts_and_figures/education_structures_EN.pdf> (19.06.2013).
- FER Seval (2005). "1923 Yılından Günümüze Cumhuriyet Dönemi İlköğretim Programları Üzerine Bir İnceleme", İstanbul 7-9 Aralık 2005, Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları Sempozyumu, Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi ve Başbakanlık Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, İstanbul.
- GEORGEOFF Peter John (1977). *The Educational System of Bulgaria. Education Around The World*, Washington: Government Printing Office.
- GLENN Charles (1995). *Educational Freedom in Eastern Europe*, Washington: Coto İnstitute,
- GRANT Nigel (1970). "Educational Reform in Bulgaria", *Comparative Education*, Vol: 6, 1970, 179-191.
- HÖMER, Wolfgang; DÖBERT, Hans; VON KOPP, Botho; MİTTER, Wolfgang (2007). *The Education Systems of Europe*, Netherlands: Published By Springer.

- ILGAR Rüştü (2011). "Geography Education for Sustainable Education System Under the Influence of Globalization, The Case of Turkey", *Australian Journal of Basic and Applied Sciences*, Sayı:5(4).
- İNCEDERE Leman (2013). Türkiye'de ve Bulgaristan'da Ortaöğretim Coğrafya Eğitimi ve Öğretiminin Müfredat, Araç-Gereç ve Yöntem Açısından Karşılaştırılması, (Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, 2013, Çanakkale.
- KARABUNARLİEVA Kristalina (2008). "The Education System of Bulgaria". AACRAO 94th Annual Meeting, Orlando, Florida, March
- MEB SGB (2013). Milli Eğitim İstatistikleri: Örgün Eğitim 2012-2013 <<http://sgb.meb.gov.tr/www/milli-egitim-istatistikleri-orgun-egitim-2012-2013/icerik/79>> (12.02.2013).
- MES (1991). The Framework Requirments For Devoloping National Education Standarts for The Content of Education in Azbuki Newsletter Issue 47/1999 Official Document. Bulgaria.
- MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE (2008). the Development of Education, International Confarance on Education. 48 Session, November 2008, Geneva.
- NATIONAL REFORM PROGRAMME. (2011). Republic of Bulgaria, National Reform Programme (2011-2015), in Implementation of "Europe 2020" Strategy, 13 April 2011 Sofia, Bulgaria <http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/nrp/nrp_bulgaria_en.pdf> (12.11.2012)
- NSI (2004). The Development of Education, National Report of Republic of Bulgaria, National Institute of Education Ministry of Education and Science, Sofia <<http://www.ibe.unesco.org/International/ICE47/English/Natreps/reports/bulgaria.pdf>> (09.10.2012).
- NSI (2011). Education and Lifelong Learning in Bulgaria <<http://www.nsi.bg/indexen.php>> (02.04.2013).
- NSI (2012). Education in the Republic of Bulgaria 2012 <http://statlib.nsi.bg:8181/FullT/FulltOpen/SO_26_2012_2012.pdf> (01.02.2013).
- OECD (2004). Reviews of National Policies for Education: Bulgaria, OECD. Paris. Fransa.
- ÖZENÇ, Bengisu; ARSLANHAN Memiş, Selin (2012). "Yeni Milli Eğitim Kanunu Tasarısı Bütçesi: Nicelik mi, Nitelik mi?", *Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı*, 1-7.
- ÖZEY, Ramazan; KILINÇ, Yusuf; ATEŞ, Murat (2013). *Farklı Ülkelerde Coğrafya Eğitimi ve Öğretimi*, Ankara: Pegem Akademi.
- POPOV Nikolav (2006). "History of Bulgarian Comparative Education", *Comperative Education and Teacher Traning*, Sayı 4, 11-28.
- PSIFIDOU Irene (2009). "Innovation in School Curriculum: The Shift to Learning Outcomes" *In Procedia - Social and Behavioral Sciences*, Volume 1, Issue 1, 2436-2440.
- PSIFIDOU Irene (2007). International Trends and Implementation Challenges of Secondary Education Curriculum Policy: The Case of Bulgaria, Doctoral Dissertation İniversidad Autonoma de Barcelona, Spain.

- SEKİN Sefa (1999). "Cumhuriyetin 75. Yılında Coğrafya", *M.Ü. Öneri Dergisi*, 2-11.
- SCHNEIDER Silke (2008). The International Standard Classification of Education (ISCED 97). An Evaluation of Content and Criterion Validity for 15 European Countries, Mannheim University, Germany.
- SLANTCHEVA Snejana Ivanova (2002). *Center for International Higher Education: Private Higher Education and Privatization*, International Higher Education, Bulgaria
- SÖNMEZ Veysel (2007). *Eğitim Bilimlerine Giriş*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- ŞAHİN Cemalettin (2001). Türkiye’de Coğrafya Öğretimi: Sorunlar, Çözüm Önerileri, Ankara: Gündüz Eğitim Yayınları.
- ŞAHİN Salih; FINDIK Tayfun (2008). "Türkiye’de Mesleki ve Teknik Eğitim: Mevcut Durum, Sorunlar ve Çözüm Önerileri", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı:3, 65-86.
- ŞİŞMAN Mehmet (2007). *Eğitim Bilimlerine Giriş*, Ankara: Pegem Akademi,
- T.C. Resmi Gazete (2012), Sayı: 28261.
- TEPAV (2012). Mali İzleme Raporu, İstikrar Enstitüsü <http://www.tepav.org.tr/upload/files/13287835459.Mali_Izleme_Raporu_2012_Mali_Yili_Butcesi_ve_Makro_Cerceve.pdf> (15.12.2012).
- TÖREMEN Fatih (2011). *Türk Eğitim Sistemi ve Okul Yönetimi*, Ankara: Pegem Akademi.
- TUİK (2013). Türkiye İstatistik Kurumu Eğitim İstatistikleri <http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=14> (02.05.2013).
- UNESCO (2008). National report on the Development and State of the Art of Adult Learning and Education in Bulgaria, VI International Conference on Adult Education-CONFINTEA VI, Sofia <http://www.unesco.org/fileadmin/MULTIMEDIA/INSTITUTES/UIIL/confintea/pdf/National_Reports/Europe%20-%20North%20America/Bulgaria.pdf> (12.11.2012).
- WORLD BANK (2007). Bulgaria Accelerating Bulgaria’s Convergence The Challenge of Raising Productivity (In Two Volumes) Volume II: Main Report. Report No. 38570-BG <<https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/7876>> (03.12.2012).
- WORLD BANK (2010). A Review of the Bulgaria School Autonomy Reforms, World Bank, Washington, D.C. USA.

İnternet Uzantıları

- <http://www.meb.gov.tr/meb/teskilat.html> (06.08.2013).
- <http://munster.meb.gov.tr/mesistemi.htm> (18.02.2013).
- http://www.unicef.org/infobycountry/bulgaria_statistics.html (20.06.2014).